

Interview met Rinus van der Zwaan

Rijk zonder geld

WIM HILHORST Jzn.

Nog niet heel lang geleden hoorde je er alleen maar de wind en geschreeuw van vogels in Nazareth. Nee, niet die plaats in Israël, maar het gebied na de tweede polderweg op de Meentweg in Eemnes. Nog niet heel lang geleden eindigde die weg op het meenthek. Je kon er niet verder. Pastoor Müter zei over dat gebied: “Achter de molen in Buitendijk, daar begint het dierenrijk”. Hij had kennelijk niet veel op met de mensen, die er woonden. “Hekkenspringers” noemde hij hen. Uit die benaming spreekt mogelijk een stuk jaloezie. Het kan zijn dat hij het niet zo prettig vond, dat een deel

Rinus van der Zwaan bij mooi weer op zijn bank aan de Meentweg waar hij uitkijkt over de Polder.

van de collectegaven van zijn gelovigen naar de kerk in Blaricum ging. Om daar te komen moesten de kerkgangers drie keer een hek over. Vandaar.

Je kwam in Nazareth alleen als je er woonde of iets te brengen of te halen had. Het was letterlijk het eind van de bewoonde wereld. Die naam Nazareth verwees naar de armoede van de stal van Bethlehem. Daar op het eind woonden de boeren, die niet konden pronken met grote aantallen koeien. De rijken pronkten wel. Om de grootte van hun veestapel te tonen hadden ze speciale zilversmeedstukken aan een kettinkje op hun buik. Die rijken keken neer op die boeren van Nazareth, net zoals de pastoor deed.

Eén van die hekkenspringers was Rinus van der Zwaan (geboren 14 mei 1918 als zoon van Gijsbertus van der Zwaan en Wilhelmina van Bekkum). Hij woont in het huis, dat de naam draagt: Kleine woning, Grote rust (Meentweg 117). Eigenlijk wilde hij het “Parva domus, magna quietas” noemen. Dat betekent wel hetzelfde, maar de huidige naam roept minder vragen op. Wie bij mooi weer over de Meentweg rijdt, heeft hem wel eens zien zitten op zijn bank, vanwaar hij over de polder uitkijkt. Wie stopt om even een praatje te maken, mag rekenen op verhalen, waarvan hij er vele in voorraad heeft. Vaak onderbroken door een meeslepende schaterlach.

Met groot genoegen kijkt hij terug op de tijd, dat Nazareth nog het eind van de wereld was. “Er werd door de rijke boeren op je neergekeken, maar daar stond tegenover dat je van niemand last had. Ik kom uit een gezin van 13 kinderen; 10 jongens en 3 meisjes. Die woonden in het huis op Meentweg 119.

Vader had een koe, een varken, wat geiten en kippen. Met die bescheiden vee-stapel kon hij het gezin niet onderhouden. Daarom werkte hij bij Tjaden, een bedrijf in Haarlem, dat deed in grondbemaling, pompen slaan en verder alles wat met grondwerk te maken had, zoals ook het aanleggen van de Afsluitdijk. Hij werkte in heel Nederland, kwam soms 's zaterdagsavonds thuis en moest 's zondags om 4 uur al weer weg om de volgende morgen op tijd op zijn werk te zijn. Het leven in het kleine huisje was hard, vooral in de winter. Maar er was nooit iemand ziek. Rinus kan zich herinneren, dat hij in zijn leven twee keer griep heeft gehad, verder niks. De jongens sliepen op de zolder onder de rieten kap zonder dakbeschoot. De meisjes sliepen in de bedsteden, waarvan de toegangsdeuren in de woonkamer zaten.

Het kon er zo bar koud zijn, dat we een keer het vloerkleed vanuit de woonkamer mee naar boven hebben getrokken om over onze bedden heen te leggen. Toen hebben we heerlijk kunnen slapen. Normaal namen we alleen onze jassen mee om over het bed te leggen.

Er stond nergens een trap of ladder om op die zolder te komen. Nee, aan de deurpost waren een paar klampen bevestigd en daarover klauterden we als ratten naar boven. Van bovenaf had je uitzicht over de achterdeel. Van daaruit konden we zien hoe de slachter in de herfst het varken kwam steken. Hij kwam in de vroege ochtend. Dat schouwspel wilden we niet missen. Meteen daarna moesten we naar de kerk en naar school. En als we 's middags thuis kwamen hing het geslachte beest aan de leer.

Als kleine jongens van een jaar of zeven slachtten we al kippen en eenden. Overall moest je aan meewerken: hooien, aardappels schillen. We hadden geen geld en toch hadden we altijd genoeg te eten. Er was een grote moestuin. Het was niet echt de fijne keuken met liflafjes, maar het basispakket was voldoende aanwezig. Wij waren de “rijken zonder geld”.

Water haalden we met een pomp uit de grond. Dat was niet zo best water. Als het 's winters sneeuwde dan gingen we de sneeuw van de bevroren waaien halen om te smelten en thee van te zetten. En mijn broer Jan nam water voor de was in melkbussen mee van de Blaricumse melkfabriek. Later is er waterleiding aangelegd. Ook eerst tot de tweede polderweg natuurlijk, want Nazareth was niet in tel. Later is het met het gas precies hetzelfde gebeurd. Eerst tot de eerste polderweg. Wij konden het krijgen als we 1900 gulden zouden betalen. Dat hebben we niet gedaan. Toen er verderop een paar mensen met geld kwamen wonen, is de gasbuis doorgetrokken.

Rinus van der Zwaan houdt met zijn midwinterhoorn contact met zijn buurt.

Wij zijn veel rijker opgegroeid dan de jongeren van tegenwoordig. Die doen niet anders dan zuipen, sport, tv, computer, vakantie, uitgaan en stelen en roven; dat kunnen ze. Als ze moesten werken dan hadden ze niet zoveel tijd voor al die sporten. Wij lagen om 7 uur op bed op een onverlichte zolder.

We gingen op klompen naar school. Als er een klomp kapot was dan konden we onderweg bij Jan Fokken een nieuwe kopen. Let wel: één. Die kon wel een stuk hoger lopen dan de ander, maar daar had niemand het over. En als er bij het avondeten een bord kapot viel, dan at je de volgende dag met zijn tweeën uit één bord. 's Zondags ging de ene helft van het gezin naar de vroege kerk. Bij thuiskomst moest het pak uit en kon de tweede helft van het gezin met hetzelfde pak naar de late kerk. 's Zondagsmiddags gingen we naar Jaap Elders (Jaap Spin). Hij haalde de vuilnis in het dorp op en verzamelde alles, wat met een fiets te maken had. Dat hield hij apart. Wij gingen uit die brokstukken een fiets samenstellen. En dat lukte. Toen ik 18 jaar was, had ik mijn eerste fiets.

Iets verder op de dijk stonden woonwagens. En nog verderop, waar nu Beekhuiszen woont, zaten 4 mannen: Nuss de persfotograaf, Pos de Poolse tandarts,

Ferdinand Oliemuller de closetrollenventer en Wallenburg de schedelmeter. Die laatste sliep in een prieeltje op oude kranten. Het was een oude kerel met haar tot op zijn schouders, een scharrelaar. Ferdinand was de kok. Hij had eens het petroleumstel te hoog laten staan, zodat alles binnen zwart was gewalmd. Het waren 4 kerels, dus van schoonmaken kwam er niks. Het was er een zooitje. Die schedelmeter kwam eens vanuit Huizen over de dijk aanlopen en liep tegen het hek aan, dat daar stond. Hij stond een tijdje te prakkiseren en na een tijdje is hij teruggegaan, langs de gracht, over de tolweg en weer hierheen. Een paar kilometer om. Hier hebben ze hem maar verteld dat hij ook over het hek had kunnen klimmen. (ruime schaterlach).

Aan de andere kant woonde onder andere Willem Fokken. Met hem hebben we heel bijzondere spektakels meegemaakt. Er was eens een bruiloft gaande, waar Willem ook bij was. Willem hield van declameren en Rinus haalt zonder omhaal zo'n declamatie uit die tijd naar voren. Dat klonk zo: "Daar dringt deze dagen door Delfts Dagblad dit drommels droevige dingetje. Door Drims duinachtige dreven drentelt Doortje. Dat deftige dametje deed dagelijks dertig duizend deugdzame daden. Dagelijks drenkte Doortje dertig duizend donzige duif-

Hut in het Valse Bos. Foto ca. 1943.

jes. Daar Dirk, des dorpsdienderszoon, dit dorstige distigheidje doorzag dreigde deze Doortje te doden....enz”.

De familie, die de bruiloft vierde, had een hond, die nogal fel was op rattenvangen. Tijdens het bruiloftsfeest kwam die hond aanrennen met een rat in zijn bek. Hij schudde het beest heen en weer, zoals honden kunnen doen. “Wacht eens”, zei Willem, “dat kan ik ook”. Hij pakte de rat van de hond af, gooide hem in de lucht, ving hem tussen zijn tanden en begon precies als de hond met zijn hoofd heen en weer te schudden!

Met Willem ging hij 's nachts wel snoeken vangen. Als ze dan om twee uur in het donker thuiskwamen werd de koekenpan op het vuur gezet en een uur later was de snoek op.

Ik heb nog meegemaakt dat we op een middag oorlog zouden hebben tussen de Bijbelschool en de katholieken. De protestanten hadden een brok hout met een fietsketting eraan. Maar de schoolmeesters zijn er achter gekomen en hebben de scholen op verschillende tijden uit laten gaan. Zodoende is de oorlog voorkomen. Ik hoorde niet bij de aanstichters. Ik weet ook niet wat de oorzaak van de oorlog was, maar ik hoorde bij de katholieken en ik zou aan die kant hebben meegedaan natuurlijk. De protestanten heetten toen de Geuzen en de katholieken werden de Papen genoemd. Het was bij het gekke af, maar het gebeurde. Ik denk er makkelijker over. Het kan mij niet schelen of mijn broek door een protestant of door een katholiek is gemaakt.

Tegenwoordig zie je dat soort oorlog bij de sport. Dat is helemaal verdoemd. Maar als ik er een jaar de baas over was, dan deden ze het niet meer. Als ik die lui, die rotzooi schoppen, te pakken kon krijgen, dan maakte ik op een platte wagon van de spoorwegen, waar ze bielzen op vervoeren, een stellage. Net als een leeuwenkooi met alleen een klein gaatje erin. Daar gingen ze op maandagmorgen in. En ik hing ze achter elke trein die vertrok. Het hele land door, dag en nacht, een jaar lang. En als ze ziek werden, kregen ze nog op hun verdommenis ook. En per dag kregen ze een half brood en een emmer water. Ik zou ze wel helpen”. (een volle schaterlach).

Houdt u het nieuws bij?

“De televisie heb ik de deur uitgedaan. Ik zet de radio niet aan voor het nieuws. Ik vind het wel fijn dat mijn vrouw de krant voorleest. Maar ik geef om de hele wereld niks! Al maken ze mekaar af in Azië of Afrika, al verbranden ze de hele zooi, daar word ik niet heet of koud onder. Ik vind het ook fout dat de regering onze mensen daarheen stuurt. Nederland heeft ook militair materieel gestuurd naar Indonesië. Maar als niemand meer wapens stuurt naar dat soort landen dan kunnen ze niet meer vechten. Ik ben altijd een beetje antimilitaristisch geweest.

Varkenshok in het Valse Bos. Foto ca.1943.

Ik vind al die oorlogen onzinnig. Maar ik kan me er niet druk om maken. Als ik maar een sneetje brood heb en een warme kachel, dan is het voor mekaar. Ik heb duizenden koeien, paarden, kalveren en schapen doodgeschoten, maar een mens, dat hoeft voor mij niet”.

Onvermijdelijk komt het gesprek op de ervaringen in de oorlog. Rinus denkt met veel plezier terug aan die tijd. Maar het was ook een spannende tijd. Die spanning zou hij voor geen geld meer terug willen. Het gevoel van onafhankelijkheid, dat gekoesterd werd en wordt in Nazareth, werd bedreigd. De Duitsers eisten van de jonge mannen, dat ze in Duitsland kwamen werken. Ook Rinus' broers werden aangeschreven. Dat was het moment, waarop hij besloot om in het Valse Bos een hut te bouwen, waar ze ondergedoken konden zitten. Daar kwam immers niemand. Het was voor onbekenden een ontoegankelijk gebied. Als je een verkeerde stap zette, kon je wegzakken in het moeras. Die hut heeft vele gasten geherbergd, uit Eemnes, Hilversum en Utrecht. Zelf heeft Rinus er maar één keer geslapen. Nog steeds heeft hij contact met de mensen, die daar ondergedoken hebben gezeten. Het probleem om aan eten te komen voor die mensen werd vaak 's nachts opgelost. Of er werd een afspraak gemaakt met iemand die een lading aardappels moest vervoeren. Die liet dan wat zakken van

de wagen afvallen, die in het donker werden opgehaald. Het was ook een uitstekende plek om varkens of koeien te slachten zonder dat de autoriteiten zich er met hun bonsysteem mee konden bemoeien. De politiemann, die er van wist, werd tevreden gehouden met een tas vol eten. Die man had ook kinderen. “En dat was maar goed ook. Er was in de groep een harde afspraak. Als ze zouden worden aangehouden door de politie of door Duitsers en als die niet voor rede vatbaar waren en niet prettig zouden willen meewerken, maar tot aanhouding zouden willen overgaan, dan zouden ze onder water gehouden worden. Daar was geen twijfel over.”

Maar ze hebben u toch opgehaald?

“Ja, maar toen stonden ze met zijn vieren gewapend tegenover mij alleen. Het eerste wat ze zeiden was: U bent onder arrest. Als u probeert te ontsnappen, schieten we. En dan doe je niks. Ik heb toen een paar weken in de Scheveningse gevangenis doorgebracht. Ik was verraden vanwege het slachten van een varken. Ik had daar wel vergunning voor, maar had een verkeerde weging laten doen. Het beest woog 60 kilo, maar ik had 30 opgegeven om extra voedsel te hebben dat buiten het bonsysteem viel. De mensen, die in het bos zaten moesten toch eten hebben? En ik heb wel andere mensen geholpen ook, als ze erom vroegen. Als je kon dan deed je dat. En als het lukte dan keek je op een mooie tijd terug”.

Rinus is in 1941 getrouwd en heeft in 1943 achter het ouderlijk huis een houten noodwoning gebouwd. Naar de gewoonte van Nazareth werd eerst het huis neergezet en pas nadat de burgemeester ingewikkeld deed over een vergunning, werd die aangevraagd. Het is de enige keer geweest dat er een burgemeester op de dam was.

Het huis was binnen van boven tot onder voorzien van eternietplaten. Platen gemaakt van asbestcement. Dat werkte als een warmte-isolerende dubbele wand. “Als we stroop gingen maken van suikerbieten uit de polder, dan kwam de condens van de muren af en nam de kalk mee. Ook buiten van het dak kwamen de schilfers eterniet naar beneden. Maar we hebben er nooit last van gehad. Pas hebben ze een stukje eterniet gevonden aan de gracht. Oh, oh, oh wat een halzen! Wat een drukte werd daar om gemaakt”. (een olympische lach)

In 1949 heeft hij het huis gekocht, waar ze nu wonen (Meentweg 117). Een poging om een huis te kopen aan de Laarderweg mislukte: op die grond mochten toen alleen protestanten wonen. Zijn huidige huis is gebouwd in 1830. Het is ooit bewoond geweest door twee gezinnen, die allebei ook nog een koe op stal konden hebben. De helft van de huidige woonkamer was bezet door bedsteden. Het licht kon daarom maar van één kant binnenvallen. Het huis werd

aanvaard in een schamele toestand. Door geduld en hard werken is het geworden, wat het nu is: karakteristiek van buiten en knus van binnen en voorzien van alle moderne gemakken als elektriciteit, water, gas, douche en wc.

Meer dan een halve bunder grond ligt er omheen. Dat geeft een gevoel van ruimte en vrijheid.

“Maar als de Groenen of de Partij voor de Dieren aan het bewind komen dan zal er weer hongersnood zijn. Je mag dan niks meer. Ik moet de Groenen niet, de Rooien ook niet en wat er verder overblijft ook niet, want het is een bonk ellende, die hele politiek. (lach). Ik heb alles met mijn eigen handen moeten verdienen.”

Hoe verdiende u uw geld?

“Ik heb van alles aangepakt wat met vlees en vleesverwerking te maken had. Toen ik hier kwam wonen, had ik 500 kippen. Dat ging al gauw mis, want die kregen de vogelpest. Toen ben ik op het slachthuis in Bussum gaan werken, waar ik het grootste deel van mijn inkomsten heb verdiend. En met veel plezier. Daar werden 2000 varkens geslacht op een voormiddag. Het was een goede baas. Er werd gezorgd voor schone overalls, we kregen gratis vlees en zelfs toen ik de laatste 2 jaar in de ziektewet liep, werd er gratis vlees thuisgebracht. En nu geniet ik van het pensioen dat daar bijhoort.

Maar naast het vaste werk had ik nog 12 varkens. Daarvoor haalde ik kliek op. Ik heb bijvoorbeeld melkbussen vol roggemeel (bostel) gehaald bij de gebroeders Hobbel. Die stookten in de 2e wereldoorlog jenever op de plek, waar nu garage Koot zit (Laarderweg 70). Bostel is een restproduct bij alcoholproductie. Ik heb nooit de jenever zelf geproefd. Ik denk ook niet dat het lang geduurd heeft, want ik heb maar een stuk of zes keer die bostel gehaald. De meeste kliek heb ik gehaald bij Baarnse restaurants. Eerst deed ik dat op een brommer met twee bakken achterop en één voorop. Dat dat altijd goed is gegaan! Later heb ik een besteleend gekocht, waarmee ik de kliek vervoerde. Vanwege het besmettingsgevaar werden die varkens verzorgd door mijn vrouw. Die kliek moest eerst gekookt worden in een fornuis. Later werd ook dat verboden en ben ik gestopt.

Ik had ook nog 50 kalkoenen, samen met anderen. Die kocht ik zo groot als een duif en fokte ze op tot volwassen beesten. We verkochten ze niet, maar gebruikten ze voor eigen consumptie. Ze werden wel hier geslacht. Ik was erg fel op hygiënische omstandigheden, want met vlees kan je geen rommel hebben”.

Was er ook nog tijd voor vakantie?

Ja, de verste plaatsen waar ik geweest ben, zijn Verdun in Noord-Frankrijk en de oude Oost-Duitse grens. In Verdun kun je de resten zien van de dwaasheid, waar de mensheid toe in staat was. Er staat een groot gebouw met allemaal te-

geltjes met namen van gesneuvelden. Er is ook een put, waar bajonetten uitsteken. Ik zei al: “Ik ben eigenlijk antimilitarist.”

De laatste jaren wordt het bereik wat kleiner. De benen zijn voorzien van twee metalen knieën. In het ziekenhuis was hij ook een levendig verteller, want toen hij op het operatiebed lag, vroeg de chirurg hem om nu maar eens eindelijk zijn mond te houden. Toen is hij het Largo van Händel maar gaan zingen. (“Er moet binnenkort een nieuwe smeernippel opgezet worden”). De ogen zien niet meer zo scherp als voorheen. Toch heeft hij zich nog een nieuwe auto aangeschaft. Hij heeft er nog geen meter in gereden. Hij heeft een afspraak met iemand, die op afroep voor hem rijdt.

In het Valse Bos heeft hij geen stap meer gezet sinds zijn ontmoeting met Putifar, de bosgeest, waar zijn moeder hem als kleine jongen vaak voor gewaar-schuwde had. Dit soort bosgeesten komt vaker voor in moerasgebieden. Ook in het Zod bij Kortenhoef huist er een.

Het voorval is beschreven in het boek Het Schrale Eind van Hans Sleuwenhoek. Rinus is nog op zoek naar een antwoord op de vraag, wat hem toen - ongeveer 5 jaar geleden - is overkomen. Hij haalde een boom uit het bos en is als aan de grond genageld blijven staan, zonder aanwijsbare oorzaak. Hij heeft de boom van zijn schouder gegooid, maar kon niet vóór of achteruit. Na enige tijd kon hij alleen achteruit, later weer vooruit. Hetzelfde gebeurde even later nog een keer.

Maar wat dacht u zelf, toen het gebeurde?

“Niks. Ik kan alleen vertellen wat er gebeurd is. Toen ik weer thuis was, heb ik het mijn vrouw verteld. Aan de doktoren in het ziekenhuis heb ik gevraagd wat het geweest kan zijn, maar daar kreeg ik ook geen antwoord. Ik ga voor geen goud dat bos meer in”.

Ik vertelde hem, dat ik op internet heb gezocht. Daar kwam ik een verhaal tegen van een Belgisch bordspel, waarin je moet proberen een bosgeest te ontwijken. Als dat niet lukt dan tikt hij je aan en bevriest je bewegingen. Je staat dan een tijdje vast. Precies zoals Rinus is overkomen. Hij is zichtbaar opgelucht door dit verhaal.

In hetzelfde bos, waar Putifar rondwaart, nestelt elk jaar een koekoek. Rinus: “Als de koekoek dit jaar roept, word ik 90 jaar. En als het aan mij ligt, doe ik er nog tien jaar bij!”